

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.52:346.2

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ЗАСТОСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ

THE CLASSIFICATION OF PRINCIPLES OF ECONOMIC AND LEGAL MEANS APPLICATION FOR EFFECTIVE USE OF PUBLIC FUNDS ENSURANCE

Петруненко Я.В.,
к.ю.н., доцент,

доцент кафедри господарського права і процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розроблено класифікацію принципів застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів. Охарактеризовано особливості принципів права; проаналізовано наукові підходи до класифікації принципів господарського права; виділено та досліджено три групи принципів застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів: загально-правові, галузеві та спеціально-галузеві принципи.

Ключові слова: господарсько-правові засоби, державні кошти, ефективність, принципи.

В статье разработана классификация принципов применения хозяйственно-правовых средств обеспечения эффективного использования государственных средств. Охарактеризованы особенности принципов права; проанализированы научные подходы к классификации принципов хозяйственного права; выделены и исследованы три группы принципов применения хозяйственно-правовых средств обеспечения эффективного использования государственных средств: общеправовые, отраслевые и специально-отраслевые принципы.

Ключевые слова: хозяйственно-правовые средства, государственные средства, эффективность, принципы.

In the article the classification of principles of application of economic and legal means of ensuring the effective use of public funds is developed. Characterized by the peculiarities of the principles of law; the scientific approaches to the classification of principles of commercial law are analyzed; three groups of principles of application of economic and legal means of ensuring the effective use of public funds are set out and investigated: general legal, branch and special-branch principles.

Key words: economic and legal means, state funds, efficiency, principles.

Постановка проблеми. Зміст державної економічної політики обумовлений системою ціннісних орієнтирів, ідеологічних засад, які переважають у державі в певний період її розвитку. Тому одним із базових елементів механізму правового регулювання господарської діяльності є принципи, на яких ґрунтується відповідна державна діяльність. Відтак представляється, що визначення принципів застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів, їх класифікація за різними критеріями та ґрунтовний аналіз могли би дозволити в підсумку з'ясувати механізм впливу цих засобів на забезпечення ефективного використання державних коштів.

Стан дослідження. У науковій літературі питання щодо визначення поняття, сутності та особливостей принципів правового регулювання в різних сферах суспільних правовідносин, у тому числі господарських, досліджували такі вчені, як С.С. Алексєєв, В.С. Бєлих, Ю.А. Ведерніков, О.М. Вітнік, О.П. Віхров, О.М. Гончаренко, О.В. Гришук, Є.П. Губін, В.В. Добровольська, Д.В. Задахайло, Г.Л. Знаменський, А.М. Колодій, В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, В.С. Мартем'янов, В.В. Молдован, О.П. Подцерковний, А.О. Полянничко, М.В. Старинський, В.А. Устименко, К.В. Харківська, В.С. Щербина, О.Х. Юлдашев та інші. Однак досліджені, присвячених визначенню принципів застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів, недостатньо, що й обумовлює актуальність представленої наукової статті.

Метою представленої статті є розробка науково обґрунтованої та практично значимої класифікації принципів застосування господарсько-правових засобів забезпе-

чення ефективного використання державних коштів. Для досягнення поставленої мети представляється необхідним виконати завдання: охарактеризувати особливості принципів права; здійснити аналіз окремих наукових підходів до класифікації принципів господарського права; виокремити та дослідити принципи застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «*принципи*» досліджується та широко застосовується в різних галузях науки. У теорії права відсутній єдиний підхід до розуміння поняття «*принципи права*», однак найбільш поширені підходи до його визначення містяться в дефініціях: принципи права – це: керівні ідеї, положення, провідні засади, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин [1, с. 113]; основні ідеї, вихідні положення, які закріплені в законі, мають загальну значущість, вищу імперативність (веління) і відображають суттєві положення права [2, с. 30]; основоположні ідеї, які закріплюються в різних формальних джерелах, а також хоча й не мають такого значення, проте отримали загальне визнання в стійкій юридичній практиці, у правовідносинах [3, с. 57] тощо.

Таким чином, аналіз сформульованих різними науковцями дефініцій поняття «*принципи права*» дозволяє виділити такі найбільш загальноприйнятні його ознаки: 1) являють собою основоположні (ґрунтовні, засадничі) ідеї та засади, які сформувалися в суспільній свідомості протягом певного історичного проміжку часу і знайшли своє відображення в правових нормах; 2) можуть закріплюватися в нормах права (формально визначених джерелах права) або слідувати зі змісту правової норми (у цьому

питанні думки науковців розходяться: деякі вказують на обов'язковість закріплення принципів у нормах права, інші ж вважають, що принципи можуть бути прямо не закріплені в таких нормах, однак слідувати з їх змісту); 3) є основою правового регулювання, а на думку окремих науковців (зокрема, В.В. Молдована, Л.І. Чулінди та інших), принципи мають вищу за правові норми імперативну силу; 4) визначають спрямованість державної діяльності, в тому числі у сфері правового регулювання.

Отже, принципи права, виступаючи одним із елементів механізму правового регулювання, відіграють важливу роль у забезпеченні системності, соціальної обумовленості, ідеологічної спрямованості правової системи та засобів правового регулювання. При цьому видова багатоманітність галузей права, а також суспільних правовідносин, на урегулювання яких спрямована дія тих чи інших норм права, зумовлює наявність різних критеріїв класифікації принципів права.

Так, за сферою дії принципи права поділяють на загальні принципи права (загальні засади правового регулювання), міжгалузеві, галузеві, інституційні; залежно від територіальної дії: міжнародні та національні; за предметом регулювання: цивільно-правові, конституційно-правові та інші. Крім цього, серед принципів права виділяють загально-цивілізаційні, загально-правові, загальні принципи права, типологічні, конкретно-історичні тощо [4, с. 135].

Державне регулювання господарської діяльності та застосування при цьому різних видів правових засобів також здійснюється на основі відповідних принципів. За галузеву приналежністю ці принципи відносяться до принципів господарського права, за видовою – до принципів державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності.

Деякі науковці цілком обґрунтовано зауважують, що змістовною характеристикою принципів господарського права є забезпечення стійкого балансу між державним втручанням у сферу господарських правовідносин та свободою підприємництва. За таких умов найбільш важливого значення набуває оптимізоване поєднання принципів диспозитивності та імперативності. Причому, як зауважується, у сфері регулювання господарських правовідносин перевага має надаватися саме принципам диспозитивності [5, с. 175].

Що стосується принципів державної регуляторної політики, то, як зауважує К.В. Харківська, вони відображають її спрямованість, а їх реалізація має сприяти досягненню поставленої мети – вдосконалення державного регулювання господарської діяльності [6, с. 222].

Отже, основоположним принципом галузі господарського права є оптимальне поєднання державного регулювання господарської діяльності та свободи її здійснення. У зв'язку з наведеним слід згадати важливу настанову академіка В.К. Мамутова про те, що економічна наука давно підтвердила доцільність і необхідність добиватися в соціально-економічній політиці оптимального поєднання державного регулювання економіки з ринковою саморегуляцією. Держава не повинна допускати як невинуватого втручання в господарську діяльність, так і економічної анархії, розгулу економічної стихії. Втручання не повинно бути надмірним і таким, що порушує закони. Але важливо, щоб воно було достатнім для забезпечення вирішення завдань соціального розвитку і дотримання законів [7, с. 59]. Згаданий принцип є загальноновизнаним, його навіть закладено в ст. 5 ГК України під назвою «*правовий господарський порядок*» [8], однак складність його реалізації обумовлена відсутністю єдиного підходу щодо розуміння змісту даного принципу, зокрема його складових елементів, визначення випадків та умов, за яких втручання держави в господарські правовідносини є обґрунтованим та доцільним, а коли воно (втручання) виходить за межі «обґрунтованості» і «доцільності». У зв'язку із цим науковцями пропонуються різні варіанти класифікації принципів, що лежать в основі державного регулювання господарської діяльності.

Наприклад, В.С. Мартем'янов цими принципами пропонує вважати такі: економічна свобода, захист економічних інтересів господарюючих суб'єктів і заохочення винахідливості в господарюванні; державний вплив на відносини в народному господарстві переважно на основі застосування економічних заходів і методів; конкуренція та захист від монополізму; законність [9, с. 6].

В.С. Щербина вважає, що загальні принципи економіки можуть бути покладені в основу галузевих принципів господарського права, до яких автор відносить: оптимальне поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів; економічна багатоманітність; визнання всіх суб'єктів права власності рівними перед законом, недопущення протиправного позбавлення власності; забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання; право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом; забезпечення державою захисту конкуренції в підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монополієм становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції; соціальна спрямованість економіки [10, с. 88].

Таким чином, правове регулювання господарської діяльності ґрунтується на системі загально-правових та галузевих принципів. Більшість із названих науковцями принципів знайшли своє втілення в нормах господарсько-правових та інших законодавчих актів.

До прикладу, відповідно до ст. 6 ГК України [8] загальними принципами господарювання в Україні є: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності в межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції в підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Принципи застосування окремих видів господарсько-правових засобів ефективного використання державних коштів уточнюються в спеціальних законах. Наприклад, згідно зі ст. 3 Закону України «Про публічні закупівлі» [11] публічні закупівлі здійснюються за такими принципами: добросовісна конкуренція серед учасників; максимальна економія та ефективність; відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; недискримінація учасників; об'єктивна та неупереджена оцінка тендерних пропозицій; запобігання корупційним діям і зловживанням. Науковому аналізу і змістовному навантаженню цих принципів присвячено низку публікацій [12; 13].

Принципи застосування інших видів господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів визначені ПК України [14], Законами України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [15], «Про державно-приватне партнерство» [16], «Про державну підтримку сільського господарства України» [17] тощо.

Як видно, спостерігається розрізненість нормативно-правового закріплення принципів застосування господарсько-правових засобів. У зв'язку із цим представляється доцільним закріпити відповідні принципи у ст. 12 ГК України [8], яка визначає засоби державного регулювання господарської діяльності.

Досліджуючи питання принципів застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів, не можна оминати увагою той факт, що поряд із відносною стійкістю принципи

характеризуються також сталою динамічністю, тобто поступовим розвитком, доповненням новими ідеологічними основами, що обумовлено зміною історико-правових, політико-економічних умов та орієнтирів. Зокрема, на сьогодні все більшої актуальності набувають європейські аксіологічні принципи, в тому числі ті, на яких ґрунтується економічна політика держав-членів ЄС та самого ЄС. Побіжно зупинимось на їх характеристичі.

Зокрема, що стосується принципів економічної політики ЄС та його країн-членів, то науковці, які присвятили свої дослідження даному питанню, зауважують, що європейський стиль регулювання господарських правовідносин має низку певних особливостей, серед яких більша інтенсивність державного регулювання економіки, цілеспрямоване формування державою загальних умов господарювання й інститутів, висока значимість соціальної політики, що здійснюється перерозподільними методами [18, с. 207]. Іншими словами, в процесі державного регулювання економічних відносин за допомогою господарсько-правових засобів держава спрямовує свої зусилля передовсім на забезпечення справедливого перерозподілу економічних, у тому числі бюджетних ресурсів.

У науковій літературі пропонується принципи економічної політики ЄС об'єднати в декілька груп. Зокрема, Я.М. Костюченко вважає доцільним виділити: 1) загально-економічні принципи-цінності, що застосовуються як у внутрішній, так і у зовнішній економічній політиці ЄС: справедливості, відкритості, недопущення експлуатації та ліквідації всіх форм економічної дискримінації, рівності учасників економічних відносин, досягнення загально-економічного добробуту всіх націй та народів тощо; 2) спеціально-економічні принципи-цінності, на яких базуються внутрішня політика ЄС: вільного руху товарів, капіталів та послуг, а також людських трудових ресурсів (трудова міграція), єдності завдань та цілей економічної політики, формування єдиного економічного простору об'єднаної Європи та ін. [19, с. 175].

Таким чином, масштабність та різноманітність господарських правовідносин зумовлює існування широкої системи принципів державного регулювання цих відносин. Дані принципи потребують певної систематизації та уточнення з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів, що мають місце в Україні. Тому на підставі проведеного аналізу принципів економічної політики ЄС, а також принципів застосування окремих видів господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів можна запропонувати наступну комплексну систему відповідних принципів, які доцільно об'єднати в три групи.

Перша група – це **загально-правові принципи**. До них слід віднести найбільш універсальні принципи правового регулювання у будь-якій галузі, які відрізняються стабільністю та аксіологічним змістом. Це, зокрема, принципи:

– *верховенства права та законності* – означає, що застосування відповідних видів господарсько-правових засобів має здійснюватися в точній відповідності до вимог Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та законодавства України. Національним законодавством мають бути встановлені конкретні умови та підстави, порядок застосування господарсько-правових засобів, які є однаковими для всіх і повинні бути дотримані у практичній діяльності органів публічної влади та суб'єктів господарювання;

– *соціальної справедливості*. При застосуванні господарсько-правових засобів обов'язково має бути забезпечена рівновага між державними, суспільними та приватними інтересами. Науковці наводять ознаки справедливості регуляторних актів у сфері господарювання. Зокрема, регуляторні акти мають забезпечувати: захист суб'єктів у господарсько-правових відносинах, відносинах між собою (від необґрунтованих преференцій, пільг, що нерідко

одержував бізнес, інтереси якого лобювала влада), а також в адміністративно-правових відносинах (наприклад, у відносинах з податковими органами, які повинні діяти виключно на законних підставах). Крім того, суб'єкти господарювання мають бути захищеними від зловживань із боку іноземних товаровиробників, їх об'єднань, митних союзів, передусім від демпінгового або субсидованого імпорту [20, с. 215]. Тобто соціальна справедливість у певній мірі досягається шляхом визначення обов'язкових, загальних для всіх, обґрунтованих правил провадження господарської діяльності;

– *пріоритетності таких цінностей як життя, здоров'я та особиста безпека і недоторканність людини та громадянина* – застосування будь-яких регуляторних засобів має бути спрямоване передовсім на захист життя, громадського здоров'я, безпеки продукції, екологічної безпеки тощо;

– *свободи підприємницької діяльності* – гарантування однакових умов для здійснення господарської діяльності, права займатися будь-яким не забороненим законом її видом, а також недопущення незаконного, необґрунтованого (без наявності законних підстав) втручання будь-кого, включаючи державні органи (здійснення ними нагляду та контролю) у роботу суб'єктів господарювання;

– *відкритості і прозорості державної економічної та державної регуляторної політики* – гарантування публічного доступу до інформації, що міститься у регуляторних актах, інших актах, в яких сформульовані основні напрямки та засади державної економічної політики.

Друга група – **галузеві принципи** – ті, на яких ґрунтуються господарські правовідносини в цілому. До цієї групи належать принципи:

– *обмеженості державного втручання в діяльність суб'єктів господарювання* – оптимальне поєднання свободи підприємництва та державного регулювання, втручання держави у сферу господарювання тільки в тій мірі, яка необхідна для захисту національних та суспільних інтересів, захисту прав споживачів, забезпечення безпеки та якості продукції та послуг, що реалізуються (надаються) суб'єктами господарювання;

– *економічної багатоманітності* – гарантування державою різноманітності та доступності для споживачів товарів і послуг на національному ринку, зокрема шляхом раціонального заохочення суб'єктів господарювання у важливих галузях виробництва, регулювання експорту та імпорту відповідних товарів тощо;

– *гарантованості збереження комерційної таємниці* – під час застосування правових засобів регулювання господарських правовідносин державні органи, яким стала відома інформація, що складає комерційну таємницю, гарантують її збереження; питання щодо відповідальності за несанкціоноване поширення комерційної таємниці, в тому числі державними органами та їх посадовими особами, регулюються відповідним законодавством;

– *науковості та інноваційності* – застосування господарсько-правових засобів, крім іншого, переслідує мету забезпечення впровадження інноваційних, наукових та технічних розробок у виробничий процес, а також в інші види господарської діяльності, що сприяє зростанню конкурентоздатності вітчизняної економіки, підвищенню безпеки та якості товарів і послуг тощо.

Третя група – **спеціально-галузеві принципи**. Вони включають ті, на яких ґрунтується безпосередньо діяльність державних органів та суб'єктів господарювання у процесі застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів. До них належать принципи:

– *доцільності та адекватності*. Зміст цих принципів сформульований у ст. 4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [21]: доцільність – обґрунтована необхідність

державного регулювання господарських відносин з метою вирішення існуючої проблеми; адекватність – відповідність форм та рівня державного регулювання господарських відносин потребі у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив. Тобто застосування відповідного господарсько-правового засобу має бути обґрунтовано у кожному випадку відповідно до наявності визначених для цього законодавством підстав та умов;

– *вибірковості та рівності* – означає, що визначені в законодавстві загальні правила, умови та підстави застосування господарсько-правових засобів є однаковими для всіх суб'єктів господарювання, однак рішення щодо застосування відповідного засобу (особливо непрямої дії) до конкретного суб'єкта господарювання приймається в кожному випадку індивідуально на основі визначення наявності чи відсутності умов та підстав для цього, аналізу інших факторів, тобто застосування господарсько-правових засобів здійснюється вибірково;

– *об'єктивності* – визначення підстав та умов, а також порядку застосування господарсько-правових засобів здійснюється на основі об'єктивного аналізу всіх фактичних обставин, тому прийняте рішення щодо застосування відповідного засобу має бути неупередженим і об'єктивно обумовленим;

– *економічності та розумності витрачання державних коштів* – застосування господарсько-правових засобів, які потребують державного фінансування (здійснення видатків із державного бюджету), має ґрунтуватися на безумовній економії та високій ефективності витрачання державних коштів, обґрунтованості та доцільності всіх витрат;

– *прогнозованості та плановості* – господарсько-правові засоби завжди застосовуються з метою досягнення заздалегідь запланованих результатів, які можливо спрогнозувати за допомогою об'єктивної оцінки економічних показників, здійснення відповідних фінансових розрахунків;

– *звітності* – означає, що суб'єкти господарювання за наслідками застосування до них господарсько-правових засобів, які передбачають фінансове стимулювання, інші форми заохочення їх діяльності або потребують витрачання бюджетних коштів, подають звіт про напрямки, строки, розміри використання відповідних коштів.

Висновки. Підводячи підсумок, можливо дійти узагальнюючих висновків, які мають теоретичне значення для наукової розробки досліджуваної проблематики і можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень у цій сфері. Отже, принципи застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів – це визначені в нормах господарського та інших галузей права або такі, що слідують із їх змісту, засадничі ідеї та керівні основи, на яких ґрунтується діяльність державних органів та суб'єктів господарювання у процесі застосування до останніх господарсько-правових засобів та які уособлюють аксіологічні прімати, що існують державі. За результатами проведеного дослідження, запропоновано три групи принципів застосування господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів, а саме: загально-правові, галузеві та спеціально-галузеві, що дозволяє з'ясувати механізм впливу цих засобів на забезпечення ефективного використання державних коштів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ведерніков Ю.А., Грекул В.С. Теорія держави і права: навч. посібник. 4-те вид., доп. і перероб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
2. Молдован В.В., Чулінда Л.І. Правознавство: навч. посібник. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 184 с.
3. Полянничко А.О. Принципи права: сучасний загальнотеоретичний погляд. Університетські наукові записки. 2013. № 3(47). С. 55.
4. Юхимюк О.М. Принципи права як ефективний регулятор суспільних відносин. Державотворення та правотворення в період реформ: питання теорії та практики: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (19-20 квітня 2012 р.): у 2-х ч. / за заг. ред. В.В. Коваленка. Київ: НАВС, 2012. Ч. 1. С. 134.
5. Lavreniuk T.A. Principles of economic law in a mechanism of economic and legal regulation. Economic theory and law. 2017. № 1 (28). P. 174.
6. Харківська К.В. Поняття та принципи державної політики регулювання господарської діяльності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 10-1. Том 1. С. 221–225.
7. Мамутов В.К. О сочетании госрегулирования и рыночной саморегуляции. Экономика Украины. 2006. № 1. С. 59–65.
8. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 462. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
9. Мартемьянов В.С. Хозяйственное право. Том 1 «Общие положения». Москва: Издательство «БЕК», 1994. 312 с.
10. Щербина В.С. До питання щодо принципів господарського права. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 85.
11. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII / Верховна Рада України. Офіційний вісник України. 2016. № 15. Ст. 582. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
12. Петруненко Я.В. Принципи державних закупівель в Україні. Вісник господарського судочинства. 2008. № 3. С. 174.
13. Петруненко Я.В. Господарсько-правові основи державних закупівель в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Оdesa, 2013. 22 с.
14. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. / Верховна Рада України. Офіційний вісник України. 2010. № 92. Т. 1. Ст. 3248. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
15. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02 березня 2015 р. № 222-VIII / Верховна Рада України. Офіційний вісник України. 2015. № 25. Ст. 722. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
16. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2404-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 524. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
17. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 49. Ст. 527. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
18. Поліщук Л.С. Економічна політика європейських країн. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. Вип. 94. Ч. II. С. 205.
19. Костюченко Я.М. Аксіологічні константи економічної політики Європейського Союзу: міжнародно-правовий аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. № 19. С. 173.
20. Юлдашев О.Х. Проблеми вдосконалення державної регуляторної політики в Україні: монографія. Київ: МАУП, 2005. 336 с.
21. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 9. Ст. 79. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.